

ĐA DẠNG CÁ Ở SÔNG MÊ CÔNG

John Valgo-Jorgensen

Sông Mê Công có thể tự hào là có nhiều họ cá so với các sông khác. Nhưng xác định xem có bao nhiêu loài sống ở sông này là một thách thức lớn.

Các nhà phân loại cá đã thu thập được 91 họ cá sống ở sông Mê Công. Con số này được coi là cao hơn hẳn so với bất cứ con sông nào trên thế giới. Nhưng cụ thể có bao nhiêu loài cá sống ở sông Mê Công? Theo nghiên cứu của tiến sĩ Maurice Kottelat, người gần đây đã xuất bản cuốn sách về cá ở Cộng hòa Dân chủ Nhân dân Lào cho biết đã thống kê được khoảng 700 loài sống ở sông này. Nhưng theo một nhà phân loại khác là Walter Rainboth, người đã biên soạn cuốn atlas cá ở sông Mê Công với danh sách hơn 2000 loài cá. Giữa 2 số liệu khác nhau đó, Ủy hội sông Mê Công đã cho ra đời cơ sở dữ liệu mới với 923 loài. Cơ sở dữ liệu này ghi trên đĩa CD-ROM bao gồm những loài cá từ cửa sông ngược trở lên, nhưng chỉ gồm những loài đã được phân loại.

Khi xác định có bao nhiêu loài cá ở sông có một vấn đề liên quan nhiều đến định nghĩa là: có hoặc không tính đến những loài cá biển ngẫu nhiên, tức là những loài tuy bắt được ở nước ngọt nhưng vốn là cá biển. Cá trong sông có thể chia thành 3 nhóm lớn dựa theo nguồn gốc sinh thái của nó. Nhóm thứ nhất gồm những cá nguồn gốc nước ngọt, suốt đời chỉ sống nước ngọt và không chịu được mặn. Nhóm này bao gồm các họ như: họ cá lưối xương *Osteoglossidae* và họ cá thác lác *Notopteridae*. Nhóm thứ hai gồm cá nước ngọt có nguồn gốc từ các loài cá hiện nay sống ở môi trường biển đã đi vào nước ngọt nhưng vòng đời của nó bây giờ diễn ra hoàn toàn trong nước ngọt. Nhóm này chiếm đa số cá ở sông Mê Công. Nhóm thứ ba là nhóm cá biển ngẫu nhiên. Nhóm này vòng đời của nó có thể diễn ra hoàn toàn ngoài biển nhưng vẫn gặp ở nước ngọt. Đa số những loài cá biển ngẫu nhiên thường gặp ở hạ lưu sông địa phận Việt Nam. Tuy nhiên một số loài có thể ngược lên đến Cam-pu-chia. Loài cá kiếm (*Pristis microdon*) thường bơi ngược lên đến tận thác Khôn.

So sánh số lượng loài cá ở các sông khác nhau trên thế giới rất khó vì 2 lý do. Thứ nhất, mức độ nghiên cứu khoa học ở các sông khác nhau. Khu hệ một số sông được tư liệu hóa

đầy đủ, trong khi đó một số sông có số loài phong phú lại không được miêu tả hết. Thứ hai, các tác giả đưa vào danh sách của mình số lượng các loài cá biển ngẫu nhiên khác nhau. Mặc dầu vậy, xem ra chỉ có hệ thống sông A-ma-zôn là có nhiều loài hơn sông Mê Công (khoảng 3000 loài).

Khi mà số lượng loài cá ở sông Mê Công khá ấn tượng thì cũng không ngạc nhiên nếu đề cập đến lịch sử địa chất, vị trí địa lý và tính đa dạng cao của nơi cư trú. Sông Mê Công có lúc ăn thông với các sông khác, đặc biệt với các sông ở miền Trung và miền Bắc của khu vực. Vì vậy một số loài có nguồn gốc ngoài sông Mê Công. Chính vì thế mà sông Mê Công có nhiều loài chung với sông Chao-pha-ya ở trung tâm Thái Lan.

Cửa sông Mê Công liền kề với miền duyên hải có tên là dải Sun-da, khu vực này vào thời kỳ băng hà nhờ sự dao động mực nước đã cho phép rất nhiều loài cá thích nghi với điều kiện môi trường cửa sông. Sau này chúng đã di chuyển ngược dòng vào trong vùng nước ngọt.

Dọc sông Mê Công có rất nhiều nơi cư trú phức tạp vì sông chảy từ miền núi rất cao xuống đến vùng ngập rộng lớn ở Cam-pu-chia và Việt Nam. Hơn thế, khí hậu gió mùa gây ra hiện tượng lũ hàng năm tạo nên sự phức tạp của nơi cư trú, từ đó tạo cơ hội hình thành loài mới.

Loài cá bản địa chiếm đa số ở sông Mê Công, có đến 24% là loài đặc hữu của khu vực. Nhưng những loài đặc hữu này phân bố không đều. Ở vùng núi của Lào và Trung Quốc rất nhiều loài cá hình thành từ những hệ thống sông cao nguyên cách biệt. Chúng thích nghi với vĩ độ cao và đôi khi sống hạn chế ở một số sông hay hang động. Vì vậy nơi cư trú ở nước miền núi có rất nhiều loài đặc hữu. Những nơi như vậy rất khó tiếp cận, thậm chí có nơi chưa bao giờ được điều tra, và rất nhiều loài mới đã được tìm thấy ở đây.

Xem thêm:

Kottelat M. 2001. Fishes of Lao, Colombo, 198 pp.

Rainboth, W.J. 1996. FAO species identification field guide for fisheries purpose. Fishes of the Cambodian Mekong. FAO, Rome, 265 pp.

John Valgo-Jorgensen là nhà sinh học cá đã từng làm việc cho chương trình nghề cá thuộc Ủy hội sông Mê Công.

